

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

گروه اقتصاد

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی

عنوان

بررسی تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه

استاد راهنما

دکتر بهزاد سلمانی

استاد مشاور

دکتر ناصر صنوبر

استاد داور

دکتر حسین اصغرپور

پژوهشگر

بهزاد امیری

تیرماه ۱۳۸۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر

اینک که با استعانت از حضرت حق و در سایه الطاف بیکرانیش موفق به دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی شدم بر خویش واجب می‌دانم از تمام عزیزان و سرورانی که مرا در طی این مسیر یاریگر بودند، تقدیر و تشکر نمایم.

ابتدا از جناب آقای دکتر بهزاد سلمانی استاد فرزانه و فرهیخته راهنما که صبورانه و صمیمانه در تمامی مراحل انجام پایان‌نامه مشوق، همراه و یاریگر اینجانب بودند و از هیچ‌گونه مساعدتی دریغ نفرمودند بسیار سپاسگزارم و از خداوند منان برایشان آرزوی توفیق و سلامتی دارم.

از جناب آقای دکتر ناصر صنوبر استاد محترم مشاور و جناب آقای دکتر حسین اصغرپور استاد محترم داور بخاطر راهنمایی‌های ارزنده‌شان بسیار متشکرم. از پدر و مادر عزیز و بزرگوارم که همیشه مورد لطف و محبتشان بودم و همچنین از برادران و خواهر عزیزم نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

همچنین از تمام دوستان و عزیزانی که در تمامی لحظات همراه و همفکر اینجانب بودند، بخصوص آقایان تقی‌پور، محمدی، قادرخان زاده و کریمی کنگرلویی بسیار سپاسگزارم.

تقدیم به

پدر و مادر عزیزتر از جانم

نام خانوادگی : امیری

نام: بهزاد

عنوان پایان‌نامه: بررسی تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه

استاد راهنما: دکتر بهزاد سلمانی

استاد مشاور: دکتر ناصر صنوبر

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

رشته: توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی

دانشگاه: تبریز

دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی

واژه‌های کلیدی: توسعه مالی، رشد اقتصادی، داده‌های تابلویی

JEL classification: O_{۱۶}, G_{۱۰}, G_{۲۱}

چکیده

در این مطالعه ما تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴ را با استفاده از روش داده‌های تابلویی بررسی می‌کنیم. نتایج نشان می‌دهد که توسعه مالی تأثیر مثبت و معنی‌دار بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه دارد که تأییدی است بر نظریه طرف عرضه مبنی بر اینکه توسعه مالی رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد. نتیجه تأثیر مثبت توسعه مالی بر رشد اقتصادی در مرحله استحکام نتایج (شامل نمونه‌های متفاوت، سایر متغیرهای مؤثر بر رشد اقتصادی و توسعه مالی و بازه‌های زمانی متفاوت) نیز تأیید می‌شود که نشان می‌دهد که نتیجه این مطالعه نسبت به مراحل مختلف استحکام، حساس نبوده و ثابت باقی می‌ماند.

صفحه	فهرست مطالب
۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱-۱ مقدمه.....
۲	۲-۱ بیان مسئله.....
۳	۳-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۴	۴-۱ اهداف تحقیق.....
۴	۵-۱ سؤال‌های تحقیق.....
۵	۶-۱ فرضیه تحقیق.....
۵	۷-۱ روش تحقیق.....
۶	۸-۱ معرفی مدل.....
۷	۹-۱ جامعه آماری.....
۷	۱۰-۱ دوره زمانی و داده‌های تحقیق.....
۷	۱۱-۱ محدودیت‌های تحقیق.....
۸	۱۲-۱ تعریف عملیاتی متغیرها.....
۸	۱-۱۲-۱ رشد اقتصادی.....
۸	۲-۱۲-۱ توسعه مالی.....
۱۱	۳-۱۲-۱ مخارج دولت.....
۱۲	۴-۱۲-۱ سرمایه انسانی.....
۱۲	۵-۱۲-۱ سرمایه‌گذاری فیزیکی.....
۱۳	۶-۱۲-۱ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی.....
۱۳	۷-۱۲-۱ باز بودن تجاری.....
۱۵	فصل دوم: ادبیات تحقیق.....
۱۶	۱-۲ مقدمه.....
۱۷	۲-۲ مبانی نظری.....
۱۸	۱-۲-۲ عدم تأثیر بخش مالی بر رشد.....

۱۸.....	۲-۲-۲ تأثیر متقابل بخش مالی و رشد اقتصادی.
۱۸.....	۲-۲-۲-۱ دیدگاه طرف تقاضا.....
۱۹.....	۲-۲-۲-۲ دیدگاه طرف عرضه.....
۱۹.....	۲-۲-۳ علیت دوطرفه بین توسعه مالی و رشد اقتصادی.....
۲۶.....	۳-۲ پیشینه.....
۲۶.....	۱-۳-۲ مطالعات خارجی.....
۳۰.....	۲-۳-۲ مطالعات داخلی.....
۳۳.....	فصل سوم: بررسی توصیفی توسعه مالی و رشد اقتصادی.....
۳۴.....	۱-۳ مقدمه.....
۳۷.....	۲-۳ بررسی متغیرهای کشورهای درحال توسعه.....
۳۸.....	۱-۲-۳ رشد اقتصادی.....
۴۱.....	۲-۲-۳ توسعه مالی.....
۴۲.....	۱-۲-۲-۳ نسبت اعتبارات داخلی اعطا شده به بخش خصوصی به GDP (DCP).....
۴۵.....	۲-۲-۲-۳ نسبت بدهی های نقدی به GDP (M۳).....
۴۷.....	۳-۲-۲-۳ نسبت ارزش کل سهام مبادله شده به GDP (STV).....
۵۰.....	۳-۲-۳ تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه.....
۵۰.....	۱-۳-۲-۳ تأثیر توسعه مالی (DCP) بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه.....
۵۱.....	۲-۳-۲-۳ تأثیر توسعه مالی (M۳) بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه.....
۵۳.....	۳-۳-۲-۳ تأثیر توسعه مالی (STV) بر رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه.....
۵۴.....	۳-۳ بررسی متغیرهای کشور ایران.....
۵۴.....	۱-۳-۳ رشد اقتصادی.....
۵۷.....	۲-۳-۳ توسعه مالی.....
۵۷.....	۱-۲-۳-۳ نسبت اعتبارات داخلی اعطا شده به بخش خصوصی به GDP (DCP).....
۶۰.....	۲-۲-۳-۳ نسبت بدهی های نقدی به GDP (M۳).....

۶۳.....	۳-۲-۳-۳ نسبت ارزش کل سهام مبادله شده به GDP (STV)
۶۵.....	۳-۳-۳ تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی ایران
۶۵.....	۳-۳-۱ تأثیر توسعه مالی (DCP) بر رشد اقتصادی ایران
۶۷.....	۳-۳-۲ تأثیر توسعه مالی (M۳) بر رشد اقتصادی ایران
۶۸.....	۳-۳-۳ تأثیر توسعه مالی (STV) بر رشد اقتصادی ایران
۷۰.....	۴-۳ جمع‌بندی
۷۲.....	فصل چهارم: روش‌شناسی تحقیق
۷۳.....	۱-۴ مقدمه
۷۳.....	۲-۴ معرفی مدل
۷۶.....	۳-۴ دوره زمانی و داده‌های آماری
۷۶.....	۴-۴ آزمون ریشه واحد
۷۶.....	۵-۴ آزمون هم‌انباشتگی
۷۷.....	۶-۴ معرفی روش تحقیق
۸۱.....	فصل پنجم: برآورد و تجزیه و تحلیل یافته‌ها
۸۲.....	۱-۵ مقدمه
۸۲.....	۲-۵ آزمون ریشه واحد
۸۳.....	۳-۵ تعیین رابطه بلند مدت بین رشد اقتصادی و متغیرهای توسعه مالی
۸۳.....	۴-۵ آزمون اثرات گروه، اثرات ثابت و اثرات تصادفی
۸۴.....	۵-۵ برآورد مدل
۸۹.....	۶-۵ استحکام نتایج
۸۹.....	۱-۱-۵ سایر متغیرهای مؤثر بر رشد اقتصادی و توسعه مالی
۹۳.....	۲-۶-۵ بازه‌های زمانی متفاوت
۹۴.....	۷-۵ برآورد مدل با استفاده از نمونه‌های متفاوت
۹۹.....	۸-۵ تحلیل یافته‌ها
۱۰۱.....	۹-۵ جمع‌بندی

فصل ششم: نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها.....	۱۰۳
۱-۶ مقدمه.....	۱۰۴
۲-۶ مروری بر خطوط کلی پژوهش.....	۱۰۴
۳-۶ بحث و نتیجه‌گیری.....	۱۰۵
۴-۶ پیشنهادهای سیاست‌گذاری.....	۱۰۷
۵-۶ پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی.....	۱۰۸
منابع.....	۱۱۰

صفحه

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۳ درصد شرکت‌هایی که به تأمین مالی خارج از بنگاه دسترسی دارند..... ۳۵
- نمودار ۲-۳ درصد افرادی که قادر به افتتاح حساب جاری نیستند..... ۳۷
- نمودار ۳-۳ متوسط نرخ رشد کشورهای درحال توسعه و OECD طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۳۸
- نمودار ۴-۳ متوسط نرخ رشد کشورهای درحال توسعه و مناطق مختلف آن طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۳۹
- نمودار ۵-۳ توزیع کشورهای درحال توسعه بر اساس نرخ رشد اقتصادی طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۴۰
- نمودار ۶-۳ نسبت افرادی که به خدمات مالی دسترسی دارند..... ۴۲
- نمودار ۷-۳ متوسط DCP در کشورهای درحال توسعه و OECD طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴ (درصد)..... ۴۳
- نمودار ۸-۳ متوسط DCP کشورهای درحال توسعه و مناطق مختلف آن طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۴۴
- نمودار ۹-۳ متوسط M^3 در کشورهای درحال توسعه و OECD طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴ (درصد)..... ۴۶
- نمودار ۱۰-۳ متوسط M^3 در کشورهای درحال توسعه و مناطق مختلف آن طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴ (درصد)..... ۴۶
- نمودار ۱۱-۳ متوسط STV در کشورهای درحال توسعه و OECD طی دوره ۱۹۸۸-۲۰۰۵ (درصد)..... ۴۹
- نمودار ۱۲-۳ پراکنش توسعه مالی (DCP) و رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۵۱
- نمودار ۱۳-۳ پراکنش توسعه مالی (DCP) و رشد اقتصادی کشورهای OECD طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۵۱
- نمودار ۱۴-۳ پراکنش توسعه مالی (M^3) و رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۵۲
- نمودار ۱۵-۳ پراکنش توسعه مالی (M^3) و رشد اقتصادی کشورهای OECD طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۵۲
- نمودار ۱۶-۳ پراکنش توسعه مالی (STV) و رشد اقتصادی کشورهای درحال توسعه طی دوره ۱۹۸۸-۲۰۰۵..... ۵۳
- نمودار ۱۷-۳ پراکنش توسعه مالی (STV) و رشد اقتصادی کشورهای OECD طی دوره ۱۹۸۸-۲۰۰۵..... ۵۴
- نمودار ۱۸-۳ روند تولید ناخالص داخلی سرانه ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۵۶
- نمودار ۱۹-۳ روند نرخ رشد اقتصادی ایران طی دوره زمانی ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۵۷
- نمودار ۲۰-۳ روند DCP در ایران طی دوره ۱۹۶۵-۲۰۰۴..... ۵۹
- نمودار ۲۱-۳ نرخ رشد DCP در ایران طی دوره زمانی ۱۹۶۵-۲۰۰۴..... ۶۰
- نمودار ۲۲-۳ روند M^3 در ایران طی دوره ۱۹۶۵-۲۰۰۴..... ۶۱
- نمودار ۲۳-۳ نرخ رشد M^3 در ایران طی دوره زمانی ۱۹۶۵-۲۰۰۴..... ۶۲
- نمودار ۲۴-۳ روند STV در ایران طی دوره ۱۹۹۳-۲۰۰۵..... ۶۵
- نمودار ۲۵-۳ پراکنش توسعه مالی (DCP) و رشد اقتصادی ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۶۶
- نمودار ۲۶-۳ پراکنش توسعه مالی (M^3) و رشد اقتصادی ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴..... ۶۷
- نمودار ۲۷-۳ پراکنش توسعه مالی (STV) و رشد اقتصادی ایران طی دوره ۱۹۹۳-۲۰۰۵..... ۶۸

جدول ۱-۳ عملکرد کشورهای در حال توسعه از لحاظ رشد اقتصادی طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۴۱
جدول ۲-۳ عملکرد کشورهای در حال توسعه از لحاظ DCP طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۴۵
جدول ۳-۳ عملکرد کشورهای در حال توسعه از لحاظ M ^۳ طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۴۷
جدول ۴-۳ عملکرد کشورهای در حال توسعه از لحاظ STV طی دوره ۱۹۸۸-۲۰۰۵.....	۴۹
جدول ۵-۳ ویژگیهای تولید ناخالص داخلی سرانه واقعی ایران (به دلار) طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۵۶
جدول ۶-۳ ویژگیهای نرخ رشد اقتصادی ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۵۷
جدول ۷-۳ ویژگیهای نسبت اعتبارات داخلی اعطا شده به بخش خصوصی به GDP (DCP) در ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۵۹
جدول ۸-۳ ویژگیهای نرخ رشد نسبت اعتبارات داخلی اعطا شده به بخش خصوصی به GDP (DCP) در ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۶۰
جدول ۹-۳ ویژگیهای نسبت بدهیهای نقدی به GDP (M ^۳) در ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۶۲
جدول ۱۰-۳ ویژگیهای نرخ رشد نسبت بدهیهای نقدی به GDP (M ^۳) در ایران طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۰۴.....	۶۲
جدول ۱۱-۳ ویژگیهای نسبت ارزش سهام مبادله شده به GDP (STV) در ایران طی دوره ۱۹۹۳-۲۰۰۴.....	۶۵
جدول ۱۲-۳ مقایسه کمی متغیرها در ایران و کشورهای در حال توسعه و کشورهای OECD.....	۶۹
جدول ۱-۵ نتایج آزمون ایستایی متغیرها.....	۸۲
جدول ۲-۵ رابطه بلند مدت بین رشد اقتصادی (g) و DCP.....	۸۳
جدول ۳-۵ رابطه بلند مدت بین رشد اقتصادی (g) و M ^۳	۸۳
جدول ۴-۵ تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه با استفاده از روش GLS و اثرات ثابت.....	۸۸
جدول ۵-۵ استحکام تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه با استفاده از روش GLS و اثرات ثابت.....	۹۲
جدول ۶-۵ استحکام تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه با استفاده از روش GLS و اثرات ثابت.....	۹۳
جدول ۷-۵ تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای جنوب صحرای افریقا با استفاده از روش GLS و اثرات ثابت.....	۹۶
جدول ۸-۵ تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کل کشورهای جهان با استفاده از روش GLS و اثرات ثابت.....	۹۸

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

رشد اقتصادی همواره مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاستگذاران بوده است و یکی از معیارهای اصلی عملکرد کلان اقتصادی می‌باشد، بنابراین بررسی علل رشد اقتصادی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. این موضوع در کشورهای در حال توسعه که دارای رشد اقتصادی پایین هستند و سعی دارند خود را به کشورهای توسعه‌یافته برسانند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بخش مالی یکی از بخش‌های تأثیرگذار بر رشد اقتصادی است که مجادلات زیادی را در مورد نحوه اثرگذاری بر بخش واقعی اقتصاد در میان اقتصاددانان به خود اختصاص داده است. امروزه در اکثر کشورهای توسعه‌یافته، نقش بازارهای مالی به حدی گسترش یافته است که بخش عمده‌ای از تحولات در اقتصاد جهانی را به این بازارها نسبت می‌دهند. بخش مالی در کشورهای در حال توسعه به دلایلی مانند دولتی بودن بخش بزرگی از نظام مالی، خدمات بانکی ناکارا و کمبود منابع از کارایی مطلوبی برخوردار نیست و این امر می‌تواند یکی از علل پایین بودن رشد اقتصادی این کشورها باشد زیرا بخش مالی می‌تواند با انجام وظایف خود بصورت مطلوب، نرخ انباشت سرمایه و رشد اقتصادی را افزایش دهد.

۲-۱ بیان مسئله

با توجه به ارتباط نزدیک بخش مالی و بخش حقیقی اقتصاد، این بخش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و با گسترده شدن روابط اقتصادی کشورها بر اهمیت آن افزوده شده است. به همین دلیل کشورها برای سرعت بخشیدن به رشد اقتصادی خود، اقدام به اصلاح و توسعه بخش مالی می‌کنند تا این بخش با اجرای صحیح وظایف خود، موجب تخصیص کارای منابع و افزایش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری و در نتیجه تسریع رشد اقتصادی شود. بررسی عملکرد کلان اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که این

کشورها دارای بخش مالی گسترده و کارا می‌باشند که تأثیر بسزایی بر متغیرهای کلان اقتصادی آنها داشته است. اما در برخی کشورهای در حال توسعه به دلیل ساختار دوگانه (رسمی و غیررسمی) بخش مالی و غالب بودن بخش غیررسمی، این بخش بر متغیرهای کلان اقتصادی تأثیر مورد انتظار را نداشته است. بنابراین اصلاح و توسعه این بخش در این کشورها اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسد.

تجربه بسیاری از کشورهای پیشرفته صنعتی نشان می‌دهد که بخش مالی این کشورها همپای رشد و توسعه اقتصادی آنها تکامل و گسترش یافته که بر رشد بلندمدت آنها اثرات مثبتی داشته است. کشورهای در حال توسعه طی چند دهه اخیر، راهبردهای مختلف توسعه اقتصادی را مورد استفاده قرار داده‌اند. برای مثال برخی از آنها بر توسعه تجارت خارجی و برخی دیگر بر توسعه سرمایه‌گذاری تأکید داشته‌اند و در همین راستا این کشورها کوشیده‌اند تا با اصلاح هدفمند بخش‌های مالی و پولی خود، با هدف کاهش دخالت دولت و افزایش رقابت، مقررات‌زدایی و کاهش بروکراسی، موجب تسریع رشد اقتصادی و بهبود شاخص‌های توسعه خود شوند. لذا مسأله مهم اینست که آیا میتوان بخشی از پایین بودن رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه را ناشی از کوچک و ناکارای بودن بخش مالی این کشورها دانست و همچنین آیا توسعه مالی، بر عملکرد کلان اقتصادی از جمله رشد اقتصادی این کشورها تأثیر مثبت دارد.

در این راستا در این مطالعه تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه بررسی می‌شود.

۳-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق

بخش مالی هر کشور تأمین‌کننده منابع مالی فعالیت‌های حقیقی اقتصادی محسوب می‌شود و عدم توجه کافی به بخش مالی به عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصاد هر کشور و از جمله کشورهای در حال توسعه می‌تواند یکی از عوامل مهم توسعه‌نیافتگی به حساب آید. اهمیت بخش مالی را می‌توان هم در جریان رشد اقتصادی و هم در بخش سیاست‌گذاری بررسی کرد. به دلیل اینکه در جریان رشد اقتصادی،

حجم مبادلات افزایش می‌یابد، نیاز به نقدینگی نیز به تبع آن افزایش می‌یابد (البته افزایش سرعت گردش پول نیز می‌تواند مبادلات را افزایش دهد). به همین دلیل کشورها اقدام به توسعه هدف‌مند بخش مالی خود می‌کنند تا بتوانند با افزایش سرمایه‌گذاری و تخصیص بهینه منابع به افزایش رشد اقتصادی کمک کنند. از سوی دیگر تشخیص نوع و جهت ارتباط بخش مالی با رشد اقتصادی می‌تواند به سیاست‌گذاران در برنامه‌ریزی‌هایشان کمک کند.

با توجه به اینکه کشورهای توسعه‌یافته دارای رشد اقتصادی بلندمدت نسبتاً بالا و بخش مالی گسترده و کارا و کشورهای درحال توسعه دارای بخش مالی محدود و ناکارا می‌باشند، لذا برای توسعه هدف‌مند و کارای بخش مالی کشورهای درحال توسعه، بررسی تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی این کشورها مهم و ضروری به نظر می‌رسد. همچنین نتایج این مطالعه می‌تواند سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را برای بازنگری و اصلاحات در این بخش و تدوین سیاست‌های توسعه اقتصادی، کمک کند.

۱-۴ اهداف تحقیق

هدف اصلی

- بررسی تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه

هدف فرعی

- بررسی تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی ایران

۱-۵ سؤال‌های تحقیق

۱- توسعه مالی چه تأثیری بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه دارد؟

۲- توسعه مالی چه تأثیری بر رشد اقتصادی ایران دارد؟

لازم به ذکر است که به منظور بررسی هدف فرعی و سؤال ۲، مدل جداگانه‌ای ارائه نمی‌شود و در این مورد علاوه بر اینکه ایران یکی از کشورهای نمونه مورد بررسی است، در فصل ۳ تحلیل توصیفی جداگانه‌ای برای آن ارائه می‌شود.

۱-۶ فرضیه تحقیق

توسعه مالی تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه دارد

۱-۷ روش تحقیق

این مطالعه از نوع مطالعات تحلیلی- کاربردی می‌باشد. در ابتدا با استفاده از روش کتابخانه‌ای، ادبیات موضوع شامل مبانی نظری و پیشینه تحقیق و سپس آمار و اطلاعات لازم در مورد متغیرها جمع-آوری و سپس با استفاده از روش‌های آمار توصیفی، متغیرها تحلیل می‌شوند. در مرحله بعد آزمون‌های ایستایی متغیرها و هم‌انباشتگی بین متغیرها انجام می‌شود. سپس با استفاده از آزمون F آزمون می‌کنیم که آیا می‌توان از روش داده‌های تابلویی استفاده کرد و پس از آن با استفاده از آزمون هاسمن^۱، یکی از دو روش اثرات ثابت^۲ یا اثرات تصادفی^۳ مورد استفاده برای برازش داده‌های تابلویی^۴، انتخاب و مدل برازش می‌گردد. نرم‌افزارهای مورد استفاده در این مطالعه عبارتند از Microsoft Office Excel و Eviews^۵.

^۱ Hausman Test

^۲ Fixed Effect

^۳ Random Effect

^۴ Panel Data

۸-۱ معرفی مدل

مدل مورد استفاده در این مطالعه در چارچوب مدل‌های رگرسیون بین‌کشوری مثل (Barro ۱۹۹۱) و (Barro and Sala-i-Martin ۲۰۰۴) است و در این چارچوب برای بررسی تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی از مدل (Beck and Levine ۲۰۰۴) استفاده شده است:

$$g_{it} = \beta_1 + \beta_2 \ln GDP_0 + \beta_3 \ln FIN + \beta_4 HC + \beta_5 INV + \beta_6 GOV + \beta_7 OPEN + \varepsilon_{it}$$

بطوریکه:

g : نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سرانه واقعی

$\ln GDP$: لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه واقعی در ابتدای هر دوره

$\ln FIN$: لگاریتم متغیر توسعه مالی

HC : سرمایه انسانی

INV : سرمایه‌گذاری فیزیکی

GOV : مخارج دولت

$OPEN$: درجه بازبودن تجاری

ε : عبارت خطا

i و t به ترتیب بیانگر کشور و زمان هستند.

همچنین در یک مرحله استحکام نتایج آزمون خواهد شد. در این چارچوب از دوره‌های زمانی متفاوت و سایر متغیرهای موثر بر رشد مثل (سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رابطه مبادله) و معیارهای دیگر جایگزین متغیر توسعه مالی (نسبت بدهی‌های نقدی به GDP و نسبت ارزش کل سهام مبادله شده به GDP) استفاده می‌شود.

۱-۹ جامعه آماری

جامعه آماری مورد بررسی در این مطالعه، کشورهای در حال توسعه می‌باشد. برای این منظور از طبقه‌بندی (۲۰۰۶) United Nations از کشورها استفاده شده است.

اسامی کشورهای مورد بررسی در این مطالعه در پیوست ۱ ذکر شده است.

۱-۱۰ دوره زمانی و داده‌های تحقیق

دوره زمانی این مطالعه ۱۹۶۰-۲۰۰۴ می‌باشد که بصورت ۹ دوره زمانی پنج ساله در نظر گرفته شده است. به این ترتیب که دوره اول شامل ۱۹۶۰ تا ۱۹۶۴، دوره دوم ۱۹۶۵-۱۹۶۹، .... و دوره نهم ۲۰۰۰-۲۰۰۴ می‌باشد.

داده‌های مورد استفاده در این مطالعه از منابع آماری بین‌المللی زیر بدست آمده‌اند:

- (۲۰۰۶) Hestone, Summers and Aten از دانشگاه پنسیلوانیا (PWT^۱ ویرایش ۶/۱)
- لوح فشرده شاخص‌های توسعه جهان^۲ (WDI) (۲۰۰۷a) World Bank
- Barro and Lee (۲۰۰۰)

۱-۱۱ محدودیت‌های تحقیق

محدودیت این مطالعه، نبود اطلاعات بطور کامل و یا ناقص در مورد برخی کشورها می‌باشد که اعتبار نتایج مطالعه را دچار اشکال می‌کند^۳. محدودیت دیگر عبارت است از نبود شاخصی جامع برای نشان دادن تأثیر کل برخی از متغیرها. برای مثال از آنجا که متغیر توسعه مالی، جنبه‌های گوناگونی دارد، هر کدام از شاخص‌های بکار برده شده، تنها یک یا چند جنبه این متغیر را نشان می‌دهند.

^۱ Penn World Table

^۲ World Development Indicators

^۳ در این مطالعه از روش داده‌های تابلویی با داده‌های نامتوازن استفاده می‌شود و این محدودیت تا حدودی برطرف می‌شود.

۱-۱۲ تعریف عملیاتی متغیرها

۱-۱۲-۱ رشد اقتصادی

رشد اقتصادی پدیده‌ای کمی است که آنرا بصورت گسترش یا انبساط اقتصاد از طریق افزایش تولید ناخالص داخلی یا افزایش تولید ناخالص ملی تعریف می‌کنند. رشد اقتصادی ممکن است از دو طریق افزایش استفاده از عوامل تولید و افزایش بهره‌وری عوامل تولید حاصل شود. در این مطالعه برای اندازه‌گیری رشد اقتصاد از نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سرانه واقعی به قیمت سال پایه ۲۰۰۰ استفاده شده است. داده‌های این متغیر از (Heston, Summers and Aten ۲۰۰۶) از دانشگاه پنسیلوانیا (PWT ویرایش ۶/۱) برگرفته شده است.

۱-۱۲-۲ توسعه مالی

توسعه مالی یک مفهوم چند وجهی است که علاوه بر در بر گرفتن بخش‌های پولی و نرخ‌های بهره (یا نرخ بازده) شامل: آزادی بخش مالی، مقررات و نظارت، پیشرفت‌های فناوری، میزان رقابت و ظرفیت-های نهادی نظیر توان و میزان وام‌دهی نیز می‌باشد و برای ارزیابی تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی، محققین از شاخص‌های گوناگونی استفاده کرده‌اند که هر کدام از این شاخص‌ها، یک یا چند جنبه توسعه مالی را شامل می‌شود و هنوز شاخصی که بتواند تمام جنبه‌های توسعه مالی را نشان دهد، ارائه نشده است. البته بعضی‌ها برای غلبه بر این مشکل از شاخص‌های ترکیبی استفاده کرده‌اند.^۱ در ادامه برخی از مهمترین شاخص‌های مورد استفاده برای نشان دادن توسعه مالی ارائه می‌شود.^۲

^۱ برای مطالعه بیشتر در مورد چگونگی شاخص‌های ترکیبی به (Huang ۲۰۰۵) مراجعه کنید

^۲ برخی دیگر از شاخص‌ها که کمتر استفاده شده‌اند عبارتند از نسبت تفاوت بین نقدینگی و پول به GDP، نرخ بهره اسمی یا واقعی، نسبت تغییر در مانده دارایی‌های سیستم بانکی به GDP، اختلاف بین درآمدهای بهره‌ای بانک‌ها و مخارج بهره‌ای تقسیم بر کل دارایی‌ها، نسبت ارزش سهام داخلی مبادله شده با ارزش‌های داخلی به GDP

- برای بدست آوردن تصویری از چگونگی هدایت اعتبارات به سمت بخش‌های خصوصی و عمومی، از شاخص نسبت اعتبارات اختصاص یافته به شرکت‌های خصوصی به کل اعتبارات تخصیص یافته (بدون احتساب اعتبار به بانک‌های تجاری) استفاده می‌شود.
- نسبت تعریف‌های متفاوت پول به GDP (M^1 به GDP، M^2 به GDP و M^3 به GDP). حجم پول از دیگر متغیرهایی است که در مطالعات تحقیقاتی انجام شده برای سنجش میزان توسعه مالی استفاده شده است. انتقادی که از این شاخص می‌شود اینست که امکان دارد یک سطح بالایی از پولی شدن اقتصاد، مانند نسبت بالای $\frac{M^1}{GDP}$ در نتیجه توسعه نیافتگی و یا کمتر توسعه یافتگی بخش مالی اقتصاد باشد و باز ممکن است که نسبت پایین پولی شدن به دلیل توسعه یافتگی و پیچیدگی نظام مالی در اقتصادی باشد به گونه‌ای که تخصصی شدن بازارهای مالی به کارگزاران و افراد این اجازه را می‌دهد که انواع متخلف‌داری را نگهداری کنند.
- نسبت ارزش سهام داخلی مبادله شده با ارزش‌های داخلی به ارزش کل سهام ثبت شده. مقدار بیشتر این شاخص دلالت بر نقدینگی بیشتر بازار سهام دارد.
- نسبت ارزش کل سهام مبادله شده در طول یک دوره به GDP.
- مجموع سپرده‌های جاری، مدت‌دار، پس‌اندازها و سپرده‌های با پول خارجی به GDP. این شاخص توانایی بانک‌ها را در جذب پس‌اندازهای مالی و ارائه یک ذخیره نقدینگی مطلوب را می‌سنجد.
- نسبت اعتبارات بخش بانکی به GDP. این شاخص نشان‌دهنده اینست که سیستم بانکداری تا چه حد در واسطه‌گری (شامل اعتباردهی به بخش‌های عمومی و خصوصی) عمل می‌کند.